

บทที่ 16

สังคมวิทยาชนบท

พิชญ์ สมทอง

สังคมวิทยาชนบทคืออะไร

ได้มีท่านผู้รู้หลายท่านได้ให้คำจำกัดความของ “สังคมวิทยาชนบท” ไว้แตกต่างกัน เพราะแต่ละท่านเน้นความสำคัญไม่เหมือนกัน

Bertrand ได้ให้ความหมายของสังคมวิทยาชนบทไว้ว่า

.... สังคมวิทยาชนบท คือการศึกษาถึงความสัมพันธ์ของคนที่อยู่ในสภาพแวดล้อมแบบชนบท....
(Bertrand. 1958 หน้า 8)

Smith & Zopf. นักสังคมวิทยาชนบทชาวอเมริกันได้ให้คำจำกัดความของ “สังคมวิทยาชนบท” ไว้อย่างง่าย ๆ ว่า

.... สังคมวิทยาชนบท หรือสังคมวิทยาของชีวิตชนบท คือการศึกษาอย่างมีระบบ และอาศัยกรรมวิธีทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับสังคมชนบท, องค์การและโครงสร้างสังคมชนบท กระบวนการเปลี่ยนแปลง และระบบทางสังคมขั้นพื้นฐานของสังคมชนบท....(Smith, 1970 หน้า 7)

ดร.นิพนธ์ คันธเสวี ได้พูดถึงสังคมวิทยาชนบทว่า ....เป็นวิทยาการที่สำคัญสาขาหนึ่งของสังคมวิทยาทั่วไป สังคมวิทยาชนบทเป็นจำพวกสังคมวิทยาเฉพาะ....(นิพนธ์ 2501 หน้า 16)

พ.อ.เชิดชาย เหล่าหล้า ได้พูดถึงสังคมวิทยาชนบทว่า....เป็นสาขาวิชาพิเศษของสังคมวิทยาอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะสังคมวิทยาชนบทเป็นศาสตร์ที่แยกแยะถึงการศึกษาความเป็นมาของสังคมในชนบท ความเปลี่ยนแปลง ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนในชนบท แนวทางของวิถีชีวิตเกษตรกร และผู้ไม่ได้ประกอบอาชีพเกษตรกรอื่น ๆ และยังคงกล่าวถึงความเป็นมาของสังคมในยุคหนึ่งและความเปลี่ยนแปลงอีกด้วย....ศึกษาถึงความเกี่ยวข้องกับสังคมเมือง เพราะปรากฏการณ์ในสังคมเมืองอาจจะส่งผลกระทบต่อชนบท ทำให้ชนบทเปลี่ยนแปลงไป....การหาวิธีเสริมสร้างชีวิตชนบทให้มั่นคง.....(เชิดชาย 2519 หน้า 2)

ส่วน ดร.ณรงค์ ศรีสวัสดิ์ ได้กล่าวถึง สังคมวิทยาชนบทดังนี้.....สังคมวิทยาชนบท เป็นวิทยาศาสตร์ทางสังคมวิทยาที่ประยุกต์เข้ากับการศึกษาค้นคว้า และวิจัยถึงชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวชนบท แล้วนำเอาผลจากการศึกษา ค้นคว้า และวิจัยนั้นมาใช้ให้ได้ประโยชน์ ในการวางนโยบายและวางแผนพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจในชนบท....(ณรงค์ 2521 หน้า 1)

จะเห็นว่า หลายท่านได้พูดถึงสังคมวิทยาชนบทไว้ในแง่ “สาขาวิชาเฉพาะ” ของสังคมวิทยา ซึ่งสังคมวิทยามีอยู่มากมายหลายสาขาด้วยกัน ดังที่เราได้ทราบมาแล้วในบทต้น ๆ

ดังนั้น จึงพอสรุปได้ว่า “สังคมวิทยาชนบท” (Rural Sociology) หมายถึง....สังคมวิทยาเฉพาะทางที่มุ่งศึกษาถึงชาวไร่ ชาวนา ชาวสวน ชาวประมง ตลอดจนถึงลักษณะความสัมพันธ์ และปรากฏการณ์ทั้งหลายทั้งปวงที่เกิดขึ้นในสังคมชนบท.....

สังคมวิทยาชนบทมีประวัติความเป็นมาอย่างไร?

การศึกษาเกี่ยวกับชนบทได้เริ่มมานานแล้วในยุโรป และสหรัฐอเมริกา ผู้ที่ได้รับยกย่องว่า เป็นนักแสดงวิทยาชนบทคนแรกของโลกคือ ปีแยร์ กิลโยม เฟรเดอริก เลอเปล (Pierre Guillaume Frederic Le play 1806 - 1882) นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส เขาได้ทำการศึกษา ค้นคว้าเกี่ยวกับครอบครัวชนบท และองค์การต่าง ๆ ในชนบทโดยการใช้หลักสังเกตการณ์ การเก็บ การรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ด้วยเหตุนี้ เลอเปล จึงได้รับยกย่องว่าเป็นนักสังคมวิทยาชนบทคนแรกของโลก.....(ณรงค์ หน้า 1)

ส่วนการศึกษาสังคมชนบท ตามแนวสังคมวิทยาในสหรัฐอเมริกานั้น ปรากฏว่า วิทยาลัยและมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ได้ยอมรับบรรจุในหลักสูตรเมื่อประมาณ 2 ทศวรรษ (20 ปี) ก่อนสิ้นศตวรรษที่ 19 นี้เอง มหาวิทยาลัยที่เปิดสอนสังคมวิทยาชนบทในระยะแรกเริ่มคือ มหาวิทยาลัยชิคาโก ซึ่ง George E. Vincent และ Charles R. Handerson เป็นผู้บุกเบิกโดยรวมอยู่ในสังกัดภาควิชาสังคมวิทยา ในปี ค.ศ. 1892 และมหาวิทยาลัย โคโลัมเบีย ซึ่ง Franklin H. Giddings สอน “ชุมชนชนบท” (Rural Communities) สำหรับนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา คณะรัฐศาสตร์....การศึกษาสังคมชนบทได้รับการเอาใจใส่กว้างขวางยิ่งขึ้น เมื่อประธานาธิบดี Theodore Roosevelt ได้ตั้ง “คณะกรรมการเกี่ยวกับชีวิตชนบท” (Commission of Country Life) เพื่อส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับชีวิตในชนบทให้ได้รับการเอาใจใส่พัฒนายิ่งขึ้น ในปี 1980

ในช่วงปี 1920 - 1929 เป็นช่วงที่บรรดามหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในสหรัฐอเมริกาได้บรรจุสังคมวิทยาชนบทเข้าไปในหลักสูตร

สังคมวิทยาชนบทได้เข้าสู่ยุคแห่งความเจริญเติบโตเต็มที่ คือช่วงปี ค.ศ. 1930 - 1945 ในช่วงนั้นมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับชนบทอย่างกว้างขวางในชนบทมีสถานทดลองทางการเกษตรเพื่อชาวชนบท ผลการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับชนบทได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่มากขึ้น ในปี 1936 ได้ออกวารสารชื่อ "สังคมวิทยาชนบท" และมีการจัดตั้ง "สมาคมสังคมวิทยาชนบท" (Rural Sociological Society) ขึ้นในปี 1937.....

สำหรับในยุโรปนั้น มีความสนใจที่จะศึกษาถึงตัวชาวชนบทบ้านนา (peasants) อย่างจริงจังภายหลังประเทศตะวันตก โดยเฉพาะในยุโรปภาคกลางและยุโรปตะวันออก ได้สนใจศึกษาชานามาก เพราะความยากจนข้นแค้น ความล้าหลังด้อยพัฒนาในรัสเซีย ออสเตรีย เยอรมัน และตุรกี ได้มีการเรียกร้องให้พัฒนาประเทศ....ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1920 การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับชาวนาในยุโรปต่างก็ประสบปัญหาต่อต้านจากนายทุนที่ดินและเผด็จการมากมาย.....ทำให้ นักสังคมศาสตร์หันไปศึกษาสังคมก่อนอุตสาหกรรม เปรียบเทียบกับสังคมอุตสาหกรรมแทน.... (Shanin. 1973 P. 11)

ต่อมาภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 วิชาสังคมวิทยาชนบทได้มีการศึกษาค้นคว้ากันอย่างแพร่หลายในประเทศต่าง ๆ แถบยุโรป ละตินอเมริกา แอฟริกา เอเชีย.....ทั้งนี้เพราะประชากรส่วนใหญ่ของประเทศเหล่านั้นต่างก็อยู่ในชนบท สำหรับประเทศไทยเดิมได้มีการสอนเกี่ยวกับชนบทโดยมีเนื้อหาธรรมอยู่ในวิชาเศรษฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์เกษตร และวิชาวัฒนธรรม ซึ่งมีสอนกันในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อประมาณ 10 กว่าปี จนถึง พ.ศ. 2509 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้แยกสอนสังคมวิทยาชนบทในคณะวิทยาศาสตร์ และอักษรศาสตร์ ต่อมามหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในประเทศไทยต่างก็ตระหนักถึงความสำคัญของชนบท ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่และมวลชนส่วนใหญ่ของประเทศอาศัยอยู่ จึงได้เปิดสอนสังคมวิทยาชนบทกันแทบทั้งสิ้น มหาวิทยาลัยรามคำแหงได้เปิดสอนเกี่ยวกับชนบท "สังคมชาวบ้าน" (Folk society) ขึ้นเมื่อภาค 2 ปีการศึกษา 2519 นี้เอง ....(พิชญ์ 2522 หน้า 6-7)

ทำไมเราจึงต้องศึกษาสังคมวิทยาชนบท?

สังคมชนบทมีความสำคัญที่จะต้องศึกษาเพราะ

1. ชาวโลกส่วนใหญ่เป็นชาวชนบท ประกอบอาชีพทางการเกษตร จากรายงานประจำปี 1971 ของสหประชาชาติจะพบว่า ....ในปี ค.ศ. 1950 ประชากรทั้งโลก ประกอบอาชีพเกษตรกรรมอยู่ในชนบทถึง 64% แต่อีก 20 ปีต่อมา คือปี ค.ศ. 1970 ส่วนสัดของประชากรในภาคชนบทของโลกลดลงเหลือ 52% จึงกล่าวได้ว่า ในจำนวนประชากรโลก 2 คนมี 1 คนที่อยู่ในชนบท (Malassis : 1976 หน้า 14)

โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศไทย ซึ่งเป็นประเทศเกษตรกรรมประชากรประมาณ 80% ประกอบอาชีพทางการเกษตรและอาศัยอยู่ในชนบท (พิชญ์. 2522 หน้า 15) การศึกษาถึงสังคมชนบท ซึ่งเป็นสังคมส่วนใหญ่ของประเทศและของโลกจึงนับว่ามีความสำคัญยิ่ง

2. เพื่อต้องการทราบถึงวิถีชีวิต (Way of life) ความเป็นอยู่ที่แท้จริง ประเพณี วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของชาวชนบท อันจะเป็นแนวทางสร้างความเข้าใจ และความสัมพันธ์อันดี ระหว่างชาวเมืองกับชาวชนบท ซึ่งจะเป็นผลดีต่อการพัฒนาชาติในด้านต่าง ๆ

3. เพื่อประโยชน์ในด้านการพัฒนาชนบท สังคมวิทยาชนบท จะช่วยให้ผู้เรียนผู้ศึกษาได้เข้าใจแนวทางในการพัฒนาชนบทในด้านต่าง ๆ เป็นต้นว่า

ก. ในการพัฒนาชนบทนั้น ต้องมุ่งพัฒนาคนเป็นอันดับแรก และการพัฒนาคนนั้น ต้องพัฒนาความคิดของเขา อะไรคือตัวบ่งการให้คนชนบทคิดเช่นนั้น ทำเช่นนั้น ค่านิยม หรือ วัฒนธรรม การศึกษาสังคมชนบทจะช่วยให้เราเข้าใจได้

ข. เพื่อช่วยกระตุ้นเตือนให้แผนพัฒนาชนบทตามโครงการต่าง ๆ ได้รับการเอาใจใส่ปฏิบัติเพื่อจะได้บรรลุสู่เป้าหมายตามแผนพัฒนา

ค. เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสังคมชนบท เพื่อหาข้อสรุปในการแก้ปัญหาการพัฒนาชนบทให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

4. เพื่อจะได้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างเมืองกับชนบท ชนบทจะอยู่โดดเดี่ยวมิได้ เพราะปัจจุบันนี้การติดต่อสื่อสารคมนาคมสะดวก ทำให้การไปมาหาสู่ระหว่างชาวเมืองกับชาวชนบททำได้โดยง่าย ชาวเมืองก็ต้องพึ่งพาอาศัยชนบทเป็นผู้ผลิตอาหารมาจำหน่ายแจกเพื่อการบริโภค ชาวชนบทก็ต้องพึ่งพาชาวเมืองในด้านการซื้อขายเครื่องมือเครื่องใช้เพื่อการเกษตร ตลอดจนการพึ่งพาด้านอื่น ๆ อีกมาก

ชนบทคืออะไร มีคุณสมบัติอย่างไร และแตกต่างจากเมืองอย่างไร?

“ชนบท” (Rural) ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานหมายถึง “บ้านนอก” ซึ่งเป็นเขตแดนที่พ้นตัวเมืองออกไป “ชนบท” เป็นคำตรงข้ามกับ “เมือง” ซึ่งมีประชาชนรวมกันอยู่หนาแน่น เป็นศูนย์กลางการบริหาร....(ราชบัณฑิตยสถาน หน้า 321 และ 538)

Oxford Universal Dictionary Illustrated ให้ความหมายของ “ชนบท” ว่า หมายถึง คนที่อาศัยอยู่นอกเมือง หรือหมายถึงผู้ที่ทำธุรกิจในห้องไร่ห้องนา

Irwin T. sander ได้พูดถึง “ชนบท” โดยอ้างถึง Olaf Larson ไว้ ดังนี้....

ชนบทมีความหมายกว้าง แต่ที่ยอมรับกันมากก็คือ ขนาดและความหนาแน่นของการตั้งถิ่นฐานของประชากรระหว่าง 1,000 ถึง 5,000 คน จำนวนนี้จะเป็นจุดแบ่งแยกระหว่างชนบทกับมิใช่ชนบท.... (Sander. 1977 P. 2)

ดร.ไพฑูริย์ ช่างเรียน ได้พูดถึง “ชนบท” ว่า.....หมายถึงเขตแดนที่พ้นจากตัวเมืองหรือนอกเขตเทศบาลออกไป.....(ไพฑูริย์ 2516 หน้า 67)

พ.อ.เชิดชาย เหล่าหล้า “.....ชนบท ได้แก่ที่ซึ่งประชาชนพลเมืองอาศัยอยู่นอกเมืองหรือเมืองใหญ่ ๆ เป็นชีวิตของชุมชนที่อยู่ตามสวน ตามป่า ตามท้องไร่ ท้องนา....” (เชิดชาย 2519 หน้า 17)

ดังนั้น เมื่อพูดถึง “บ้านนอก” หรือ “ชนบท” จึงอยากให้ท่านมองความหมายใน 2 แง่คือ

1. ความหมายในแง่เขตที่ตั้ง (Areas) ชนบทในความหมายนี้ หมายถึงเขตพื้นที่ที่ตั้งอยู่นอกเขตเมือง อยู่นอกเขตเทศบาล เป็นเขตที่มีความเจริญทางด้านวัตถุน้อย ชนบทจะเป็นพื้นที่ที่แวดล้อมไปด้วยทุ่งนา ป่า เขา หุบห้วย แม่น้ำ ลำธาร ทะเล ฯลฯ

2. ความหมายในแง่ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม (Relationship) ซึ่งในแง่สังคมวิทยาส่วนใหญ่จะถือเกณฑ์ความสัมพันธ์เป็นเกณฑ์การแบ่งเมืองกับชนบท “ชนบท” ในแง่ความสัมพันธ์นี้ คนที่อยู่ในชนบทนั้น จะมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน รู้จักกันตลอดหัวบ้านท้ายบ้าน ระบบเครือญาติเข้มข้น ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมหรือชนบทเป็นสังคมแบบประเพณี (Traditional Society) ทุกคนในครอบครัวต่างก็ใช้แรงงานช่วยกันในไร่นา ลักษณะครอบครัวเป็นครอบครัวใหญ่ ครอบครัวเป็นทั้งสถาบันผู้ผลิต และผู้บริโภค

ในชุมชนหนึ่ง ๆ ว่า ตามความเป็นจริงแล้ว มักจะมีลักษณะผสมระหว่างชนบทกับเมือง ทั้งนี้สุดแต่ว่าชุมชนนั้นจะกระเจิดไปทางไหน ตัวอย่างเช่น กรุงเทพมหานคร หากเรามองในด้านพื้นที่ตั้ง ความเจริญทางด้านวัตถุแล้ว ชุมชนกรุงเทพฯ ก็จัดได้ว่าเป็น “เมือง” แต่เมื่อมองกรุงเทพฯ ในด้านการติดต่อสัมพันธ์กันแล้ว คนกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่ยังติดต่อสัมพันธ์กันแบบฉันทเครือญาติ มีการใช้เส้นสายช่วยเหลือเกื้อกูลในวงศัญชาติสนิทมิตรสหาย ครอบครัวยังมีสภาพเป็นครอบครัวใหญ่อยู่ดังนี้ เป็นต้น

คุณสมบัติดั้งเดิมของชุมชนชนบท

ชนบทแต่ละแห่งต่างก็มีความแตกต่างกันออกไปตามสภาพแวดล้อม ทั้งทางเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมทางสังคม สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ แต่คุณสมบัติโดยทั่วไปแล้วชนบทยังมีส่วนเหมือน ๆ กันอยู่หลายประการ ศาสตราจารย์ Paul B. Horton และศาสตราจารย์ Chester L. Hunt ซึ่งเป็นศาสตราจารย์ทางสังคมวิทยา มหาวิทยาลัย Western Michigan ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของชุมชนชนบท ตามแนวของ Edward T. Chase ไว้ว่า.....

1. ความโดดเดี่ยว (Isolation) หมู่บ้านชนบท โดยทั่วไปมักจะตั้งอยู่เป็นหย่อม ๆ (Cluster) หรือไม่ก็ต้องกระจัดกระจายกันอยู่ตามไร่ตามนาอันเป็นที่ทำกินของใครของมัน ครอบครัวยุของชาวชนบทจึงดูโดดเดี่ยวจากกัน ในด้านการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างกันแล้ว ชาวชนบทยังมีการติดต่อสัมพันธ์กันอยู่ แต่การติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนภายนอกกระทำได้ด้วยความยากลำบาก เพราะถูกจำกัดด้วยเส้นทางคมนาคม ในชนบทของอเมริกา ความโดดเดี่ยวทางสังคมก็ยังมีอยู่ เพราะเกษตรกรตั้งบ้านเรือนอยู่ในฟาร์มของใครของมัน

2. ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Homogeneity) ชุมชนชนบทแต่ละแห่งจะมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในด้านเชื้อชาติ ประเพณี ภูมิหลังทางวัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะการอพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานในระยะเริ่มแรกส่วนใหญ่จะไปจากแหล่งเดียวกันหรือมีความเกี่ยวข้องกันทางสายโลหิต ผูกพันยอมรับในขนบธรรมเนียมประเพณีอันเดียวกัน ความสามัคคี รักหมู่ รักคณะ จึงมีอยู่ในชุมชนชนบทมาก ชาวชนบทบางพวกถึงกลับหลงวัฒนธรรมของตนเอง (Ethnocentrism) ว่าเป็นวัฒนธรรมที่สูงส่งกว่าวัฒนธรรมอื่น

3. การใช้แรงงานเพื่อการเกษตร (Agricultural Employment) เกือบทุกคนในชนบทจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเกษตร ไม่ปลูกพืช ก็เลี้ยงสัตว์ ทำการประมง ลักษณะวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันจะเกี่ยวพันกับการเกษตรกรรม ไม่ตรงตรงก็ทางอ้อม

4. การเศรษฐกิจเพื่อการบริโภค (Subsistence Economy) ในชนบทครอบครัวจะเป็นทั้งหน่วยผลิตและหน่วยบริโภค มีทั้งปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ สัตว์เลี้ยงมีทั้งประเภทเลี้ยงไว้ใช้งานและเลี้ยงไว้เป็นอาหาร เช่น เป็ด ไก่ ชาวชนบทจะปลูกพืชที่กินได้เป็นส่วนใหญ่ เช่น พริก มะเขือ แตงกวา ฯลฯ คนชนบทเมื่อจะแกงเผ็ดไก่ เนื้อไก่จะเอาจากไก่ที่เลี้ยงไว้ กะทิได้จากมะพร้าวในสวน โหระพา ใบมะกรูด ข่า ตะไคร้ เครื่องแกงจะหาได้จากสวนหลังบ้าน เป็นต้น

คุณสมบัติของชุมชนชนบทปัจจุบัน

ปัจจุบันนี้ชนบทได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก และมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงมากยิ่งขึ้นในอนาคต ทั้งนี้ เนื่องจากสาเหตุหลายประการ เป็นต้นว่า

- การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในสังคมชนบทเอง เช่นว่า การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร ทำให้เกิดมีปัญหาเกี่ยวกับพื้นที่ทำกิน ข้าวปลาอาหารสำหรับบริโภคในครัวเรือน ปัญหาเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย

- การเปลี่ยนแปลงภายนอกสังคมเกษตรกรรมที่ส่งผลกระทบต่อสถานะของสังคมเกษตรกรรมต้องเปลี่ยนไป เนื่องจากการคมนาคมติดต่อสื่อสารปัจจุบันสะดวก ทำให้บรรดาวัฒนธรรมต่าง ๆ ของเมืองไหลเข้าสู่ชนบทอย่างรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นการค้า อุตสาหกรรม เครื่องมือ เครื่องใช้ ทัศนคติ ค่านิยมแบบชาวเมือง จะปรากฏให้เห็นอยู่ในชนบทเสมอ เพราะชาวเมืองกับชาวชนบทต้องมีการติดต่อสัมพันธ์กันอยู่เป็นประจำ

ชุมชนชนบทหรือชุมชนเกษตรกรรมเปลี่ยนแปลงไป

1. ความโดดเดี่ยวลดน้อยลง (Reduced Isolation) ทั้งนี้ เนื่องจากชาวชนบทมีการติดต่อสัมพันธ์กับชาวเมืองมากขึ้น การคมนาคม ติดต่อสื่อสารสะดวก ไฟฟ้าถนนหนทางมีไปถึงหมู่บ้านชนบท ชาวชนบทเดินทางเข้ามาจำหน่ายผลิตผลทางการเกษตรสะดวกขึ้น ชาวเมืองหรือพ่อค้าคนกลางจากในเมืองเดินทางไปรับซื้อสินค้าทางการเกษตรบ่อยเข้า ทำให้มีการแลกเปลี่ยนทัศนะข้อคิดเห็น ประเพณี วัฒนธรรมซึ่งกันและกัน วิถีชีวิตของชาวชนบทก็เปลี่ยนไป ทำให้ความโดดเดี่ยวน้อยลงไปจากเดิม หลายหมู่บ้านกลายเป็นชุมชนใหญ่และได้ขยายตัวเป็นชุมชนเมือง ความโดดเดี่ยวในชนบทจึงนับวันจะลดน้อยลงเรื่อย ๆ

2. การเกษตรเพื่อการค้า (Commercialization & Rationalization of Agriculture) เดิมชาวชนบททำการปลูกข้าวหรือผลิตผลทางการเกษตรเพียงพออยู่พอกินเท่านั้น แต่ปัจจุบันชาวชนบทมี

การติดต่อสัมพันธ์กับชาวเมืองมากขึ้น ทำให้เกิดการเรียนรู้แนวทางทำมาค้าขาย รู้จักการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ด้วยการอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วย เช่น การใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ช่วยในการผลิตข้าว เป็นต้น

ข้อแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบทพอสรุปได้ดังนี้ คือ

1. ด้านประชากร

- ขนาดและความหนาแน่น ชนบทประชากรอยู่กระจัดกระจายกันไปตามพื้นที่ทำกินเฉลี่ยความหนาแน่นต่อพื้นที่จึงน้อย ซึ่งผิดกับประชากรในเมืองมีอัตราความหนาแน่นต่อพื้นที่มากกว่าชนบท

- ระดับการศึกษา ประชากรในชนบท สถาบันการศึกษาระดับสูงไม่ค่อยมีโอกาสที่จะได้รับการศึกษาจึงมีน้อยกว่าในเมือง

- สถานภาพการสมรส ในชนบทคนโสดมีน้อย และการหย่าร้างก็มีน้อยกว่าในเมือง

- รายได้ ระดับรายได้ของประชากรในชนบทจะต่ำกว่ารายได้ของประชากรที่อาศัยอยู่ในเมือง

2. ด้านนิเวศน์

เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของชนบทและเมืองจะแตกต่างกันในด้าน

- สิ่งแวดล้อม ในชนบทใกล้ชิดแวดล้อมด้วยธรรมชาติคือธรรมชาติจริง ทุ่งนา ป่า ภูเขา แม่น้ำ ส่วนในเมืองแวดล้อมไปด้วยสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น เป็นต้นว่า ป่าคอนกรีต ตึก รามบ้านช่อง

- การแบ่งพื้นที่ทำประโยชน์ ในชนบท ประชาชนอยู่กระจัดกระจายกัน จึงปรากฏว่ามีพื้นที่ว่างที่ไม่ได้ใช้ทำประโยชน์อยู่มาก ผิดกับในสังคมเมือง จะใช้ประโยชน์จากพื้นที่เกือบทุกตารางนิ้วหาที่ว่างเปล่ายาก

- สิ่งแวดล้อมในการทำงาน อาชีพการงานของชาวชนบทส่วนใหญ่จะทำกลางแจ้ง ซึ่งผิดกับอาชีพของชาวเมืองจะทำในที่ร่ม

- การพึ่งพาระหว่างหน่วยของสังคม ในชนบทคน ๆ เดียวมีความถนัดหลายอย่างจึงไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่นมาก และหน่วยงานสังคมที่ทำหน้าที่เฉพาะด้านก็มีน้อย ชาวชนบทต้องพึ่งพา

ตัวเอง ผิดกับชาวเมือง มีหน่วยทางสังคมทำหน้าที่ตามความชำนาญพิเศษ ชีวิตของชาวเมืองในวันหนึ่ง ๆ จึงต้องอาศัยพึ่งพาหน่วยทางสังคมต่าง ๆ อยู่มาก

- อาชีพ ชาวชนบทจะประกอบอาชีพเกษตรกรรม ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ หรือถ้าทำการค้าขายส่วนใหญ่ก็จะเป็นการค้าขายผลผลิตทางเกษตร ผิดกับอาชีพของชาวเมืองจะมีการแตกต่างกันมากมายตามความถนัด และการขายบริการ

8. ด้านสังคมและวัฒนธรรม

- สิ่งแวดล้อมทางด้านเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ความเชื่อ ธรรมเนียมประเพณี ในชนบทจะคล้ายคลึงกัน ส่วนในชุมชนเมืองจะแตกต่างกันหลากหลาย

- การเคลื่อนย้าย ในชนบทชีวิตประจำวันไม่ต้องเคลื่อนย้ายมาก และไม่ต้องเคลื่อนย้ายไกล ในชุมชนเมืองมีการเคลื่อนย้ายสูง บ้านและสถานที่ทำงานอยู่ห่างไกลกัน

- การเคลื่อนย้ายทางสังคม ในชนบทอาชีพมีความคล้ายกันมาก ฐานะทางสังคมก็ไม่แตกต่างกัน การเลื่อนชั้นทางสังคมจึงมีน้อย ผิดกับในชุมชนเมืองมีการจำแนกชั้นทางสังคมมาก มีความแตกต่างทางอาชีพมาก การเคลื่อนย้ายทางสังคมจึงมีสูง

- ครอบครัว ในชนบทเป็นลักษณะครอบครัวใหญ่ มีสมาชิกมาก หัวหน้าครอบครัวคือบิดา ภรรยา มีบทบาทน้อย ในชุมชนเมือง เป็นครอบครัวขนาดเล็ก บิดา-มารดา มีความเสมอภาคกัน บทบาทของภรรยา มีมากพอ ๆ กับสามี

- บุคลิกภาพ คนชนบทแวดล้อมไปด้วยธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ บุคลิกลักษณะจึงเนือย ๆ เชื่องช้า เพราะไม่ต้องรีบร้อนแข่งขันกัน การแสดงออกทางวัฒนธรรมเป็นแบบเรียบง่าย ไม่ซับซ้อน ยกย่องคุณงามความดี ส่วนบุคลิกภาพของคนในเมืองคล่องแคล่วว่องไว เต็มไปด้วยความรีบร้อน เพราะต้องแข่งขันกันและแข่งกับเวลา

- สถาบันและองค์การทางสังคมต่าง ๆ ในชนบทมีสถาบันทางสังคมน้อย การรวมกลุ่มก็เป็นกลุ่มเครือญาติ หรือกลุ่มปฐมภูมิ ซึ่งแตกต่างกับสังคมเมืองมีกลุ่มสมาคม องค์การต่าง ๆ มากมาย การติดต่อสัมพันธ์กันในลักษณะทุติยภูมิ

- การควบคุมทางสังคม ในชนบทจะใช้ธรรมเนียม ประเพณี ไสยศาสตร์ หรือบุคคลเป็นเครื่องควบคุม การละเมิดจะมีน้อย ในสังคมเมือง ต้องใช้กฎหมายเป็นเครื่องควบคุมสังคม

โครงสร้างของสังคมชนบท ประกอบไปด้วยอะไรบ้าง?

โครงสร้างของสังคมชนบท หมายถึง เสถียรภาพของความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างสมาชิกของสังคมชนบทและระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ของสังคมชนบท ความสัมพันธ์ที่จะเป็นโครงสร้างได้นั้นต้องคงที่มั่นคง และมีแบบแผน เปรียบเสมือน เสา ช่อ คาน และแป อันเป็นโครงสร้างของบ้าน

โครงสร้างของสังคมชนบทนั้นประกอบไปด้วย

1. ประชากร
2. การตั้งถิ่นฐาน
3. ระบบค่านิยม
4. สถาบันครอบครัว
5. สถาบันทางการศึกษา
6. สถาบันทางศาสนา
7. สถาบันทางเศรษฐกิจ
8. สถาบันทางการเมือง
9. สถาบันทางอนามัย
10. กลุ่มและองค์การต่าง ๆ

ฯลฯ

1. ประชากรในชนบท

ประชากรนับเป็นโครงสร้างที่สำคัญของสังคม เพราะสังคมจะพัฒนาหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับคุณภาพของประชากร อัตราการเกิด อัตราการตาย และการย้ายถิ่นหรือการอพยพ นับเป็นองค์ประกอบสำคัญของจำนวนและการกระจายของประชากร.....(บรรพต. 2520 หน้า 378) จำนวนประชากรในชนบทของโลกนี้หากเราดูจากสถิติปี 1970 ของสหประชาชาติ จะพบว่า มีจำนวน 1,920 ล้านคน หรือประมาณ 52% ส่วนจำนวนประชากรไทยที่อยู่ในชนบทนั้น ขอให้ดูจากตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนประชากรในเขตเมืองและชนบทของไทย

ระหว่าง กรกฎาคม - กันยายน 2519

จำนวนประชากร

เขต	ชาย	หญิง	รวม
ในเขตเทศบาล (เขตเมือง)	2,964,330	2,975,710	5,940,040
นอกเขตเทศบาล (ชนบท)	17,962,320	18,228,270	36,130,630
รวม	20,926,650	21,203,980	42,130,630

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ - อ้างใน พิษณุ 2522 หน้า 114

จากตารางที่ 1 เราจะพบว่าประชากรที่อยู่ในชนบทมีมากกว่าประชากรที่อยู่ในเมือง และประชากรที่เป็นหญิงมีมากกว่าชายถึง 265,950 คน ซึ่งจำนวนนี้หากอยู่ในวัยทำงานก็พอจะเพิ่มผลผลิตได้บ้าง แต่ถ้าหากเป็นส่วนที่อยู่ในวัยเด็กหรือวัยชราแล้ว ก็นับว่าเป็นภาระแก่สังคมที่จะต้องเลี้ยงดู

2. การตั้งถิ่นฐาน

รูปแบบการตั้งถิ่นฐานนับว่ามีส่วนสัมพันธ์ระหว่างประชากรชาวชนบทผู้เข้าอยู่อาศัยกับพื้นที่เพาะปลูก เพราะตามธรรมดาแล้ว เกษตรกรแต่ละคนจะต้องมีพื้นที่ทำกินอย่างกว้างขวาง ดังนั้นในชนบทความหนาแน่นของประชากรจึงเบาบางเพราะเกษตรกรต่างก็ตั้งบ้านเรือนกระจ่ายอยู่ตามพื้นที่ทำกินของใครของมัน

ลักษณะของบ้านเรือนเกษตรกรในชนบทของไทยนั้น นิยมยกใต้ถุนสูง ภายในบริเวณนอกจากตัวบ้านแล้ว ก็มียุ้งข้าว กองฟาง คอกวัว คอกควาย บางครอบครัวก็เลี้ยงหมู เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ไว้ใต้ถุนบ้าน

การตั้งถิ่นฐานเป็นหมู่บ้านของมนุษย์นั้น ตามปกติจะอยู่รวมกลุ่มกันเป็น "หมู่บ้าน" จากวิวัฒนาการทางความเป็นอยู่ของมนุษย์และจากการอพยพเคลื่อนย้าย หมู่บ้านจำแนกออกได้เป็น 2 ประเภท คือ หมู่บ้านชั่วคราวหรือหมู่บ้านกิ่งถาวรและหมู่บ้านถาวร แบบแผนการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์โดยทั่ว ๆ ไป แบ่งออกไป 2 ประเภท คือ การตั้งถิ่นฐานที่ไม่มีการวางแผนกับการตั้งถิ่นฐานที่มีการวางแผนผัง

การตั้งถิ่นฐานที่ไม่มีการวางแผน แยกย่อยออกเป็นแบบหมู่บ้านเกษตรกรรมพบอยู่ทั่วไปในทุกส่วนชนบทของโลก ถิ่นฐานแบบตั้งกระจายตามไร่นา ถิ่นฐานแบบหมู่บ้านตั้งไปตามเส้นทางคมนาคม ถนน แม่น้ำลำคลอง

การตั้งถิ่นฐานที่มีการวางแผน แยกย่อยออกเป็นการตั้งบ้านเรือนตรงกลางไร่นา การตั้งบ้านเรือนที่สี่ยกถนนตัดกัน การตั้งบ้านเรือนไปตามเส้นทางคมนาคม การตั้งบ้านเรือนเป็นนิคม เช่น นิคมสร้างตนเอง การตั้งบ้านเรือนเป็นรูปวงกลมพบในอิสราเอล (Kibbutz) เป็นตัวอย่างของหมู่บ้านนารวมในอิสราเอลที่มีสมาชิก 25% ของเกษตรกรทั้งหมด

การตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านชนบทไทยโดยทั่วไปตั้งถิ่นฐานแบบไม่มีการวางแผน มีการตั้งถิ่นฐานแบบหมู่บ้านเกษตรกรรม ซึ่งเกษตรกรตั้งบ้านเรือนตามที่ลุ่มที่ดอน เนิน ชายป่า ชายเขา และการตั้งถิ่นฐานตามเส้นทางคมนาคม ซึ่งส่วนใหญ่จะตั้งตามริมฝั่งน้ำ การตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านชนบทไทยชนิดที่มีการวางแผนนับว่ามีน้อยมาก คงมีเฉพาะหมู่บ้านสหกรณ์ นิคมสร้างตนเอง หมู่บ้านป่าไม้ที่รัฐบาลจัดตั้งขึ้นมาเท่านั้น

8. ระบบค่านิยม

William J. Goode พูดถึงค่านิยมไว้ว่า ค่านิยมในเรื่องต่าง ๆ ของบุคคลในสังคมนั้น จะแสดงให้เห็นว่าบุคคลในสังคมนั้นชอบในเรื่องอะไร ชอบมากน้อยแค่ไหนและการที่จะทราบว่าชอบในเรื่องใด มากหรือน้อย ก็โดยดูจากการยกย่องมากหรือน้อยเพียงใด.....(Goode 1966-หน้า 249)

อาานนท์ อากาศิรม ให้ความหมายว่า ค่านิยมเป็นสิ่งที่คนเลือกยึดถือหรือปฏิบัติระหว่างสิ่งหลาย ๆ สิ่งหรือในหลาย ๆ สถานการณ์ (อาานนท์. 2515 หน้า 87)

ดร.ไพฑูริย์ เตรีอแก้ว ได้ให้ความหมาย ค่านิยมว่า ค่านิยมหมายถึง สิ่งที่คนสนใจ สิ่งที่คนปรารถนาจะได้ ปรารถนาจะเป็นหรือกลับกลายมาเป็น เป็นสิ่งที่คนถือว่าเป็นสิ่งบังคับ ต้องทำ ต้องปฏิบัติ เป็นสิ่งที่คนบูชายกย่อง มีความสุขที่ได้เห็น ได้ฟัง ได้เป็นเจ้าของ (ไพฑูริย์. 2515 หน้า 88)

การศึกษาค่านิยมในสังคมชนบท นับเป็นกุญแจสำคัญที่จะนำไปสู่ความเข้าใจพฤติกรรมของคนชนบท ซึ่งจะเอื้ออำนวยต่อการติดต่อสัมพันธ์และพัฒนาชนบทให้เป็นไปด้วยดีทุกด้าน ทั้งเศรษฐกิจและสังคมและการเมือง

ค่านิยม คือ ค่าที่บุคคลหรือสังคมได้ให้ต่อสิ่งนั้นเหตุการณ์นั้นโดยการตัดสินใจเลือก
ประพฤติปฏิบัติต่อสิ่งนั้นเหตุการณ์นั้น

ค่านิยมในสังคมชนบท จึงเป็นค่าที่คนในสังคมชนบทนิยมยึดถือปฏิบัติกัน

คุณสมบัตินี้ หรือองค์ประกอบของค่านิยม ค่านิยมต้องมีพื้นฐานทางด้านความคิดลึกซึ้ง
มากกว่าคิดธรรมดา ค่านิยมต้องมีผลให้คนหรือสังคมปฏิบัติตาม ค่านิยมต้องเป็นวิธีการที่จะ
ช่วยให้คนหรือสังคมตัดสินใจเลือกทำ ค่านิยมต้องเกี่ยวข้องกับอย่างสำคัญต่อวิถีชีวิตของบุคคล
หรือสังคม

การสังเกตว่าค่านิยมของบุคคลหรือสังคมนั้น ๆ เป็นอย่างไร เราสังเกตได้จากการ
เลือกปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ดูจากทิศทางแห่งความสนใจ ดูจากการแสดงออกทางความคิด
ทางการเขียนศิลปะวัฒนธรรม ดูจากการพูดจาสนทนา

ค่านิยมกับปทัสถาน (Norms) ต่างกันคือ ค่านิยมเป็นค่าที่คนหรือสังคมนิยมเป็นระยะ
เวลาหนึ่ง ค่านิยมไม่ระบุไว้เป็นแบบแผนโดยใจแจ้งแจ้ง ค่านิยมเป็นบ่อเกิดแห่งปทัสถาน คือ ค่านิยม
เมื่อคนนิยมหรือถือปฏิบัตินานเข้าจะกลายเป็นปทัสถาน

ปทัสถานนั้นเป็นค่านิยมที่ได้รับการถือปฏิบัติติดต่อกันเป็นเวลานาน เช่น มารยาท
ในการประชุม ข้อห้ามการบริโภคเนื้อหมูของพวกอิสลาม หรือเป็นกฎหมายต่าง ๆ

ตัวกำหนดค่านิยมในสังคมไทย คือ พุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ ระบบศักดินา
ระบบเกษตรกรรม ระบบความเชื่อในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ค่านิยมในชนบทไทย มีผู้ศึกษาไว้ไม่น้อยมาก ค่านิยมในชนบทไทยที่เด่น ๆ ก็มีค่านิยม
ในเรื่องความมั่งคั่ง ค่านิยมเรื่องอำนาจ ค่านิยมเรื่องเจ้านาย ค่านิยมการทำบุญ ค่านิยมเรื่อง
ความสนุกสนาน ค่านิยมเกี่ยวกับปัจเจกชนนิยม ค่านิยมในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ไหฺรศาสตร์
ค่านิยมเรื่องการรักถิ่นฐาน ญาติพี่น้อง

ค่านิยมของชุมชนชนบทไทยปัจจุบันมีแนวโน้มจะเปลี่ยนแปลงไปสู่ค่านิยมแบบเมือง
มากขึ้นทุกที ทั้งนี้เพราะอิทธิพลการติดต่อสื่อสารคมนาคม กับชุมชนแบบเมืองและอิทธิพลของ
การพัฒนาชนบท ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง

4. สถาบันครอบครัวในชนบท

บรรดาผู้รู้ทั้งหลายต่างก็ยอมรับว่า ครอบครัว (Family) เป็นสถาบันเก่าแก่ที่สุด และ
เป็นสถาบันทางสังคมสถาบันแรกของมวลมนุษย์ ครอบครัวมีลักษณะการรวมกลุ่มแบบปฐมภูมิ

(Primary group) ซึ่งสมาชิกแต่ละคนในครอบครัวมีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกันประดุจใยแมลงมุม ครอบครัวจะต้องประกอบไปด้วยบุคคลต่างเพศ ตั้งแต่สองคนขึ้นไป มีความสัมพันธ์ทางเพศ ซึ่งกันและกัน และมีระยะเวลายาวนานพอที่จะทำให้เกิดบุตรธิดาได้ สถาบันครอบครัวจึงนับเป็นสถาบันที่จะแผ่ขยายและสืบทอดสังคมให้ยืนยาวต่อไปได้

กำเนิดของครอบครัว

นับเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่มก้อนที่มีสัญชาตญาณในการสืบพันธุ์ มีความรักใคร่ในเพศตรงกันข้าม มีความต้องการทางเพศ (Sex drive) จึงเกิดการสมสู่กันระหว่างเพศ นี้คือจุดกำเนิดของครอบครัว ซึ่งกำเนิดของครอบครัวนั้นมาจาก

1. ความต้องการทางเพศ (Sex drive) ซึ่งทำให้คนเกิดความรักใคร่เล่นหาในเพศตรงข้าม จะทำให้เกิดครอบครัวได้
2. ความปรารถนาที่จะมีบุตรไว้สืบเชื้อสาย (Reproductive Urge) การมีบุตรไว้สืบเชื้อสายสกุลนั้น เป็นความปรารถนาประการสำคัญที่ผูกพันให้ครอบครัวมีความรักใคร่อบอุ่น บุตรจะทำหน้าที่ดำรงวงศ์ตระกูลสืบลูกสืบหลานต่อไป
3. ความจำเป็นในทางเศรษฐกิจ การอาชีพ ในกรณีที่ชายหรือหญิงขาดแรงงานในการทำมาหากิน หรือต้องการผู้ช่วยเหลืออุปการะ เลี้ยงดู ก็จะก่อให้เกิดครอบครัวได้

ประเภทของครอบครัว

เกณฑ์ในการแบ่งประเภทของครอบครัวนั้น มีอยู่หลายประการ ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะเกณฑ์เกี่ยวกับจำนวนสมาชิกเท่านั้น ซึ่งถือเป็นเกณฑ์หลักใหญ่ ๆ

แบ่งประเภทโดยอาศัยจำนวนสมาชิกเป็นเกณฑ์

- Nuclear Family เป็นครอบครัวพื้นฐานหรือครอบครัวเดี่ยว ประกอบไปด้วย พ่อ แม่ ลูก เท่านั้น

- Extended Family เป็นครอบครัวขยายหรือครอบครัวร่วม สมาชิกมาก ประกอบไปด้วยครอบครัวเดี่ยวมารวมกันเข้ากลายเป็นครอบครัวใหญ่กว่าเดิม อาจจะมีพ่อ แม่ ลูก ปู่ ย่า ตา ยาย พี่ ป้า น้า อา อาศัยอยู่ด้วย

ครอบครัวในชนบทไทย.....

ครอบครัวในชนบทไทยมีลักษณะเด่น ดังนี้คือ

- เป็นครอบครัวขยายชั่วคราว....ทั้งนี้เพราะเป็นครอบครัวใหญ่ นอกจากพ่อ-แม่-ลูก แล้ว ยังมีลูกเขย ซึ่งแต่งงานใหม่เข้ามาอยู่ร่วมชายคาด้วย แต่การเข้ามาอยู่ของลูกเขยนี้จะเป็นเพียงชั่วคราวระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น เมื่อเขามีบุตรคนแรกหรือคนที่สองก็จะแยกครอบครัวออกไป แต่ปัจจุบันนี้ครอบครัวชนบทไทยมีแนวโน้มจะแยกเป็นครอบครัวเดี่ยวมากยิ่งขึ้น

ลักษณะเด่นประการอื่นของครอบครัวชนบทไทยก็คือ เป็นครอบครัวแบบผัวเดียวเมียเดียว การสืบสกุลถือข้างฝ่ายบิดาเป็นหลัก ยึดถือพ่อหรือฝ่ายผู้ชายเป็นใหญ่ในครอบครัว สถานที่อยู่อาศัยเมื่อแต่งงานใหม่ ๆ จะไปอยู่รวมครอบครัวกับพ่อแม่ฝ่ายหญิงเป็นส่วนใหญ่ ครอบครัวชนบทไทยมีความเข้มข้นทางความสัมพันธ์ทางสายโลหิต ครอบครัวเป็นหน่วยผลิตและหน่วยบริโภค ครอบครัวไทยนับถือเชื้อพืงผู้มีอาวุโส ครอบครัวชนบทยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ครอบครัวชนบทไทยไม่ค่อยสนใจกิจการบ้านเมือง

5. สถาบันทางการศึกษาในชนบท

สถาบันทางการศึกษานับเป็นสถาบันทางสังคมที่มีความสำคัญรองไปจากสถาบันครอบครัว โดยความเป็นจริงแล้ว มนุษย์ได้เริ่มต้นรับการศึกษา ตั้งแต่เรายังเป็นเด็กแบเบาะ ครูคนแรก ๆ ของเราคือ พ่อ แม่ คนเลี้ยงดู ญาติ พี่น้อง มิตรสหายของพ่อแม่ เราได้เรียนรู้ถึงความรักความอบอุ่น เราได้เรียนรู้กฎธรรมเนียมของการอยู่ร่วมกันในสังคมของมนุษย์ การเรียนรู้เหล่านี้ถือเป็นการศึกษานอกโรงเรียนที่เรามักมองไม่เห็นความสำคัญของมัน แต่เรามักมองถึงเฉพาะการศึกษาในโรงเรียนเท่านั้น ทั้ง ๆ ที่มนุษย์เราชีวิตส่วนใหญ่จะอยู่ภายนอกโรงเรียน การศึกษาที่มนุษย์ได้เรียนรู้มากที่สุด คือการศึกษานอกโรงเรียน การศึกษาเป็นปัจจัยอันสำคัญในการพัฒนาทางด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาทางการเมือง การพัฒนาทางเศรษฐกิจ การพัฒนาทางสังคม การศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของสังคม สังคมจะก้าวหน้าเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็เพราะการศึกษา การศึกษาช่วยพัฒนาคน คนที่ได้รับการศึกษาจะช่วยพัฒนาสังคม

การศึกษาโดยทั่วไปแบ่งออกเป็น

- การศึกษาในโรงเรียน และ
- การศึกษานอกโรงเรียน

การศึกษาในชนบทไทยส่วนใหญ่เป็นการศึกษาในโรงเรียน และเป็นการศึกษาภาคบังคับ ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติเป็นผู้รับผิดชอบ การศึกษาก่อนเกณฑ์บังคับนั้น มีการจัดกันบ้างเฉพาะบางหมู่บ้านที่เปิดเขตพัฒนาของกรมการพัฒนาชุมชน ซึ่งเปิดเป็นศูนย์เรียกว่า ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ส่วนการศึกษาวิชาชีพ ซึ่งมุ่งเน้นที่ผู้ใหญ่ที่อยู่นอกโรงเรียนก็มีหน่วยงานของรัฐหลายหน่วย จัดหน่วยฝึกฝนอาชีพไปสอนในชนบท เป็นต้นว่า หน่วยฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ (นพค.) ฯลฯ

ที่กล่าวมานั้นเป็นการศึกษาในโรงเรียน แต่ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศอยู่ในวัยที่พ้นเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับแล้ว ดังนั้นรัฐบาลได้เล็งเห็นความสำคัญในแง่นี้ จึงจัดการศึกษาผู้ใหญ่ขึ้น โดยให้กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการรับผิดชอบ ต่อมางานได้ขยายมากขึ้น และรัฐบาลได้มองเห็นความสำคัญมากขึ้น จึงขยายหน่วยงานรับผิดชอบเป็นกรมการศึกษานอกโรงเรียน

กรมการศึกษานอกโรงเรียน จัดการศึกษาให้แก่ประชาชนที่พ้นเกณฑ์บังคับแล้ว ให้มีความรู้ ความสามารถทั้งด้านวิชาทั่วไปและวิชาชีพ การศึกษาผู้ใหญ่นี้มีทั้งประเภทจัดเป็นชั้นเรียน ได้รับวุฒิบัตรเท่าโรงเรียนภาคปกติ และประเภทจัดเป็นหลักสูตรตามความต้องการของประชาชนชนบทนี้ มุ่งสอนเฉพาะเรื่องเป็นระยะเวลาสั้น ๆ ตามความต้องการของประชาชน ตั้งแต่ 5-600 ชั่วโมง และมักจะเปิดสอนในตอนเย็น หลังจากชาวบ้านเสร็จสิ้นภารกิจประจำวันแล้ว วิชาที่เปิดสอนมี 4 หมวดคือ อุตสาหกรรม ธุรกิจ คหกรรม และเกษตรกรรม ขณะนี้เปิดสอนไปแล้ว 22 วิชา เช่น ตัดเย็บเสื้อผ้า ตัดผม ช่างเครื่องยนต์ ช่างวิทยุ ช่างไฟฟ้า ตอนไก่ ฯลฯ การจัดการศึกษาประเภทนี้จะมีหน่วยอาชีวศึกษาผู้ใหญ่เคลื่อนที่ไปตามอำเภอหมู่บ้านต่าง ๆ ในชนบท เมื่อเปิดสอนหลักสูตรครบตามกำหนดแล้วก็จะเคลื่อนที่ต่อไป

6. สถาบันทางศาสนา

ศาสนาเป็นลัทธิความเชื่อของกลุ่มคน ซึ่งกลุ่มคนยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อความสุขทางด้านจิตใจ

ความสำคัญของศาสนา

ซิกมันด์ ฟรอยด์ นักจิตวิทยาชาวออสเตรียถือว่า ศาสนามีประโยชน์ในการปลดปล่อยจิตใจในยามทุกข์ยาก

คาร์ล มาร์กซ ถือว่าศาสนาเป็นยาเสพติด ก่อให้เกิดความลุ่มหลงมกมาย

มาลินอฟสกี มีความเห็นว่า ศาสนาและพิธีกรรมต่าง ๆ มักเกี่ยวข้องกับความไม่แน่ใจในธรรมชาติ เกรงกลัวต่อสิ่งที่ไม่แน่นอน เช่น ก่อนออกทะเลชาวเกาะเกรงกลัวเรื่องพายุและจะหาปลาไม่ได้ ต้องทำพิธีรีตองต่าง ๆ มากมาย

Lowry Nelson นักสังคมวิทยาชาวอเมริกัน ได้พูดถึงหน้าที่ของศาสนาว่า ทำหน้าที่สำคัญดังนี้

- ก. สอนคำสอน
- ข. ส่งเสริมให้ศาสนิกชนเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสอน
- ค. ให้ความสะดวกในการทำศาสนพิธีต่าง ๆ
- ง. ให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนการแก่ชุมชน
- จ. ให้คำปรึกษาและแก้ปัญหาต่าง ๆ แก่ศาสนิกชน
- ฉ. เป็นหน่วยควบคุมทางสังคม....(Nelson. 1955 P 343)

ในสังคมชนบทกิจกรรมในวิถีของเขาจะเกี่ยวข้องกับศาสนาตั้งแต่เกิดจนตาย ความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับศาสนาจะมีมากกว่าในสังคมในเมืองหรือสังคมอุตสาหกรรม จากการศึกษาของ วิลเลียม เคลาสเนอร์ ซึ่งเข้าไปศึกษาพุทธศาสนาตามแบบชาวบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้พูดถึงหน้าที่สำคัญของพระในชนบทก็คือ .....การประกอบพิธีทางศาสนา....พิธีสำคัญต่าง ๆ ของชีวิตครอบครัวในยามที่เดือดร้อนจำเป็นไม่ว่าจะเป็นพิธีแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ เจ็บไข้ได้ป่วย ล้มตาย หรือปัดรังควาน ท่านก็จะให้ศีลให้พรขณะทำพิธี....ไม่ว่าชาวบ้านจะทำพิธีเกี่ยวกับชีวิตหรืองานนักขัตฤกษ์ เขาย่อมต้องการให้พระร่วมอยู่ด้วย เพื่อเป็นมิ่งมงคลของงานจะเป็นพิธีเปิดป้ายสมาคมกิติ์ เปิดโรงเรียนกิติ์ ศาลาพักร้อน ศาลาประชุม เชื้อนทำนบ อ่างเก็บน้ำ หรือตัดถนนใหม่ในหมู่บ้าน ก็ต้องมีพระมาร่วมพิธีเสมอ นอกจากนั้นท่านยังสอนธรรมะโดยท่านเทศน์ให้ฟังตอนเย็น ๆ ทุกวัน แม้คนฟังส่วนมากจะเป็นคนแก่ ๆ เพียงสองสามคนก็ตาม ถ้าเป็นวันพระหรือวันสำคัญทางศาสนายังมีคนฟังล้นหลาม เด็กหนุ่ม ๆ ตามชนบทนั้นส่วนใหญ่จะต้องบวชก่อนมีครอบครัว ไม่บวชพระก็บวชเณรเพราะเชื่อว่าการบวชได้กุศลแรง.... (เคลาสเนอร์ หน้า 166-190)

สถาบันทางศาสนาในชนบทไทย

ชาวชนบทไทยส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา และยังมีบางส่วนที่นับถืออิสลาม คริสต์ พราหมณ์ นอกจากนี้แล้วยังมีความเชื่อเรื่องผี และสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่มาก

การปฏิบัติศาสนกิจของชาวชนบทนั้น โดยมากมักจะเน้นในเรื่อง "พิธีกรรม" มากกว่าหลักธรรมคำสั่งสอนของศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวชนบทที่นับถือพุทธศาสนา แล้ว พิธีกรรมทางศาสนาจะผสมปนเปกันไปหมด ทั้งความเชื่อแบบพุทธ ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ ความเชื่อแบบพราหมณ์

ซึ่งในคำสอนของพุทธศาสนาแล้ว จะเน้นในเรื่องเหตุผลไม่เน้นความเชื่อเหนือธรรมชาติ แต่พุทธศาสนาในระดับชาวบ้านชนบทก็ยังเน้นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติอยู่นั่นเอง

ในหมู่บ้านชนบทของไทย ความเชื่อเรื่องผี หรือสิ่งเหนือธรรมชาติมีอยู่ทั่วไป ความเชื่อเรื่องนี้มีมาแต่ดั้งเดิม ความเชื่อเรื่องผี หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาตินี้ แม้จะมีใช้พุทธศาสนา แต่ก็ยังมีบทบาทในชีวิตประจำวันของชาวชนบทพอ ๆ กับพุทธศาสนา หรืออย่างน้อยก็เป็นความเชื่อที่มีบทบาทสอดคล้องหรือสนับสนุนพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องผี หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติจึงเป็นระบบความเชื่อที่แทรกอยู่ในวัฒนธรรมของสังคมชนบททุกแห่ง

ดังเราจะพบเห็นได้ในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ผู้ชายในชนบทรุ่นเก่าจะมีรอยสักตามตัว ถือว่าอยู่ยงคงกระพัน มีผ้ายันต์ไว้บูชา มีการแขวนพระหรือวัตถุมงคลอื่น ๆ

ดร.สุเทพ สุนทรภัสช์ ได้พูดถึงหมู่บ้านชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือว่า ..... หมู่บ้านส่วนมากในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมักจะมีศาลผีปู่ตาทุกหมู่บ้าน และทุกปีในเดือนหก ก็จะมีการเลี้ยงผีปู่ตา แต่ความเชื่อถือและพิธีเลี้ยงอาจจะแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเชื่อของชาวบ้านจะมีมากน้อยเพียงใด สำหรับชาวบ้านนาศครมีความเชื่อว่า ผีปู่เจ้าของหมู่บ้านเขาศักดิ์สิทธิ์กว่าหมู่บ้านอื่น ๆ และพิธีเลี้ยงผีก็เป็นพิธีใหญ่ที่ชาวบ้านทุกคนต่างให้ความร่วมมือช่วยเหลือเงินทอง และมาร่วมในพิธีเลี้ยงที่จัดทำทุกปีมิได้ขาด...” (สุเทพ 2511 หน้า 139-165)

ในฮีตสิบสองคองสิบสี่ซึ่งในชนบทอีสานถือเป็นวิถีชีวิตมาตั้งแต่ดั้งเดิม ฮีต เท่ากับจารีต จัดคองหรือคองง ก็คือครลอง ซึ่งเป็นแนวทาง (จารุบุตร.2521 หน้า 61-68) จะเห็นว่ามีความเชื่อที่ต้องทำบุญเกี่ยวกับผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติอยู่หลายครั้งด้วยกันในรอบปี.....ดังจะเห็นได้จาก

1. บุญเข้ากรรม.....เดือนอ้าย นิมนต์สังฆเจ้าเจ้ากรรม ๙ ชาวบ้านเลี้ยงผีแกนและผีต่าง ๆ (บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว)
2. เดือนสี่ บุญพระเวส หรือเทศน์มหาชาติ ชาวบ้านเชื่อในคัมภีร์พระมาลัยหมื่นมาลัยแสน ถ้าใครปรารถนาที่จะได้เป็นพระศรีอริยเมตไตรย์ หรืออยากได้ “บุญ” ต้องฟังเทศน์พระเวสสังครให้จบภายในวันเดียว.....
3. เดือนเจ็ด บุญข่าชะ ทำบุญเทวดาอารักษ์ (หลักเมือง) ทำการเช่นสรวง หลักเมืองหลักบ้าน ผีปู่ตา ผีพ่อแม่ ผีเมือง (บรรพบุรุษ) ผีตาแฮก (เทวดาไร่นา)
4. เดือนเก้า ทำบุญข้าวประดับดิน เพื่ออุทิศส่วนกุศล แก่บรรดาญาติที่ล่วงลับไปแล้ว ด้วยการหยาดน้ำ (กรวดน้ำ)และทำบุญ “แจกข้าว”

5. เดือนสิบ บุญเข้าสาก ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย และพวกเปรต จะได้กลับไปเมืองนรก

จะเห็นว่า พิธีกรรมตามระบบความเชื่อในชีวิตชนบทนั้น เกี่ยวพันกับเทวดาฟ้าดิน สิ่งศักดิ์สิทธิ์วิฤตฤมงคล เรื่องผีसाงนางไม้ อยู่เสมอ หรือจะเรียกว่าเรื่องผี และสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นกิจกรรมที่แทรกอยู่ในวิถีชีวิตของชาวชนบทไทยทั้งหมดก็ว่าได้

7. สถาบันทางเศรษฐกิจในชนบท

สถาบันทางเศรษฐกิจในชนบทไทยเกี่ยวข้องกับการเกษตรกรรม ทั้งนี้เพราะชาวชนบทส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรและลักษณะเศรษฐกิจของประเทศก็ขึ้นอยู่กับผลิตผลทางการเกษตรไม่ว่าจะเป็นข้าว ข้าวโพด ยางพารา อ้อย ปอ ไม้สัก มันสำปะหลัง เป็นต้น กิจกรรมในทางเศรษฐกิจจึงจะขอกกล่าวถึง การผลิต (Production) การตลาด (Marketing) หรือการจำหน่ายจ่ายแจก (Distribution)

ทางการผลิต

ในด้านการผลิตนั้น ชาวชนบทจะต้องมีที่ดิน แรงงาน และทุน
ที่ดิน

ประเทศไทยมีที่ดินทั้งหมดประมาณ 321 ล้านไร่ ซึ่งแยกออกเป็นที่ดินถือครองเพื่อการเกษตร ที่ป่าและอื่น ๆ ขอให้ดูตารางที่ 2 ประกอบ

ตารางที่ 2 แสดงที่ดินของประเทศไทยแยกเป็นที่ดินถือครองการเกษตร ที่ป่าและอื่น ๆ ตามรายภาคปี 2516

หน่วย : พันไร่

	เนื้อที่ทั้งหมด	ที่ดินถือครองเพื่อการเกษตร		ที่ป่า		อื่น ๆ	
		จำนวนไร่	ร้อยละ	จำนวนไร่	ร้อยละ	จำนวนไร่	ร้อยละ
ภาคเหนือ	113,089	23,923	21.83	63,049	55.75	26,117	22.42
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	99,556	48,071	48.28	31,866	32.01	19,619	19.71
ภาคกลาง	64,737	27,275	42.13	24,379	37.66	13,084	20.21
ภาคใต้	43,868	13,685	31.19	15,208	34.67	14,975	34.14
รวมทั้งประเทศ	321,250	112,954	35.40	134,502	41.87	73,795	22.73

ที่มา : สมนึก ศรีปลั่ง หน้า 29

จากตารางที่ 2 จะเห็นว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีที่ดินถือครองเพื่อการเกษตรถึง

48 ล้านไร่ หรือ 48.28% ซึ่งนับว่ามากกว่าภาคอื่น ๆ ส่วนภาคที่มีเนื้อที่ถือครองเพื่อการเกษตรน้อยที่สุดคือ ภาคใต้ เพียง 13 ล้านไร่ หรือ 31.19% เท่านั้น ที่ดินที่ถือครองเพื่อการเกษตรนี้ยังแบ่งเป็นที่อยู่อาศัย ที่ป่าถือครองและทำการเกษตร ที่ดินที่ถือครองเพื่อการเกษตรนี้บางแห่งก็น้ำท่วมถึงปลูกได้เฉพาะข้าวขึ้นน้ำ บางแห่งก็รับน้ำจากชลประทาน ซึ่งสามารถควบคุมน้ำได้ บางแห่งอาศัยเฉพาะน้ำฝน เช่น ในภาคอีสานมีที่ดินอาศัยน้ำฝนทำการเพาะปลูกได้ถึง 33 ล้านไร่ และภาคอีสานมีพื้นที่ทำการเกษตรที่รับน้ำจากชลประทานประมาณ 2 ล้านไร่ เท่านั้น (สมนึก 2519 หน้า 30)

นอกจากที่ดินแล้ว เราควรจะทราบถึงแรงงานในชนบทซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิต

ดร.สมนึก ศรีปลั่ง ได้กล่าวถึงการใช้แรงงานในการเกษตรไว้ว่า “.....แรงงานที่สามารถทำงานได้เต็มที่มีอายุอยู่ในช่วง 15-65 ปี ซึ่งเมื่อแยกแบบนี้แล้ว ปรากฏว่า ประชากรในวัยทำงานอยู่ในส่วนการเกษตรมีร้อยละ 78 ของแรงงานในวัยทำงานทั้งหมด ภาคตะวันออก-เฉียงเหนือมีอัตราส่วนมากที่สุดถึงร้อยละ 91 ภาคเหนือและภาคใต้มีอัตราส่วนรองลงมา ภาคกลางมีอัตราส่วนต่ำที่สุดเป็นร้อยละ 54 ของแรงงานในวันทำงานทั้งหมด ทั้งนี้เพราะ กรุงเทพฯ มีโรงงานอุตสาหกรรมอยู่มาก จึงทำให้อัตราส่วนแรงงานในวัยทำงานทางการเกษตรมีอยู่ต่ำกว่าภาคอื่น ๆ .....” (สมนึก 2519 หน้า 41)

สิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับแรงงานในชนบทคือ การใช้แรงงานในการผลิตทางการเกษตรมิได้ใช้เต็มทีตลอดปี ทั้งนี้เพราะฤดูการเพาะปลูก - เก็บเกี่ยวพืชผลนั้นในรอบ 1 ปี ประมาณทำ 9 เดือนเท่านั้น คือในช่วงเดือนพฤษภาคม - มกราคมเท่านั้น นอกนั้นเป็นช่วงที่ว่างงาน เพราะเป็นช่วงฤดูแล้ง น้ำที่จะทำการเพาะปลูกไม่มี จะมีเฉพาะพื้นที่ชลประทานไปถึงเท่านั้น ซึ่งพื้นที่เหล่านี้ เกษตรกรทำนาปรังหรือปลูกพืชหมุนเวียนอย่างอื่นได้ ดังนั้นปัญหาการว่างงานที่แฝงเร้นในภาคเกษตรกรรม จึงเป็นสิ่งที่จะต้องพิจารณาหาทางแก้ไขต่อไป

การตลาดเกษตรกรรม หรือการจำหน่ายแจกผลผลิตทางการเกษตรของเกษตรกรในชนบทนั้นต้องผ่านพ่อค้าคนกลางหลายชั้นหลายซ้อน กว่าที่จะถึงมือผู้บริโภคต้องถูกเอารัดเอาเปรียบบรรดาพ่อค้านายทุนใหญ่ ๆ จะรวมหัวกันทำให้ตลาดอยู่ในลักษณะการแข่งขันไม่สมบูรณ์ พ่อค้ามีอิทธิพลในการกำหนดราคาเป็นอย่างมาก เมื่อเป็นเช่นนั้นเกษตรกรซึ่งเป็นผู้ขายรายเล็ก รายน้อย เสียเปรียบอยู่ตลอดเวลา คอยหวังพึ่งระบบสหกรณ์การเกษตรเพื่อตัดพ่อค้าคนกลางก็ไม่ทราบอีกนานเท่าไร

ระบบเศรษฐกิจในชนบทเมื่อก่อนเป็นระบบแบบพึ่งตัวเอง คือครอบครัวเป็นทั้งสถาบันผลิตและผู้บริโภค ระบบการแลกเปลี่ยนเป็นแบบของแลกของ (Barter-System) เช่น ไคร่มักกล้วยแต่ไม่มีพริก ก็ใช้วิธีเอากล้วยแลกกับพริก แต่เมื่อระบบเศรษฐกิจแบบตลาด ซึ่งเป็นระบบที่แพร่กระจายไปจากชุมชนเมืองเข้าไปในชนบทแล้ว ทำให้ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจเกิดขึ้นมากมายกับชาวชนบท ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

8. สถาบันทางการเมืองในชนบท

สถาบันทางการเมืองปกครองที่เข้าไปมีบทบาทต่อวิถีชีวิตของชาวชนบท น่าจะแยกออกพิจารณา ดังนี้ คือ

- ราชการบริหารส่วนภูมิภาค
- ราชการบริหารส่วนท้องถิ่น
- การจัดคณะกรรมการหมู่บ้านในรูปแบบต่าง ๆ เช่น คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน (กพม.) คณะกรรมการศึกษา คณะกรรมการวัด ฯลฯ ซึ่งเป็นการฝึกหัดการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เพื่อการพัฒนาการเมืองในระดับประชาธิปไตย

การบริหารส่วนภูมิภาค

ราชการบริหารส่วนภูมิภาคที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับชาวชนบท คือ จังหวัด อันมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นหัวหน้า และมีหัวหน้าส่วนราชการซึ่งเป็นตัวแทนจากกระทรวง ทบวงกรมต่าง ๆ ที่ส่งไปจากส่วนกลางไปประจำที่จังหวัด เป็นคณะกรรมการจังหวัด ให้คำแนะนำปรึกษาแก่ผู้ว่าราชการจังหวัดในการบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาชนในจังหวัด....การบริหารงานในระดับนี้ไม่สามารถบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาชนได้เท่าที่ควร ทั้งนี้เพราะผู้ว่าราชการจังหวัด ซึ่งเป็นหัวหน้าส่วนราชการจังหวัดนั้น ไม่ได้รับเลือกตั้งมาจากประชาชนในท้องถิ่นโดยตรง หากแต่เป็นตัวแทนของส่วนกลางที่ไปบริหารบ้านเมือง และการประสานงานในระดับจังหวัดนี้ก็ยังมีปัญหาต่าง ๆ มากมาย

ในระดับอำเภอ มีนายอำเภอเป็นหัวหน้า และมีหัวหน้าส่วนราชการระดับอำเภอจากกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ ส่งไปประจำทำหน้าที่บริหารแก่ประชาชน งานในระดับอำเภอต้องขึ้นอยู่กับจังหวัด การปฏิบัติงานในระดับอำเภอนี้ก็อาศัย กำหนด ซึ่งเป็นหัวหน้าระดับตำบล และผู้ใหญ่บ้านเป็นกำลังสำคัญในการนำบริหารของรัฐไปถึงมือประชาชนในชนบท

ราชการบริหารส่วนท้องถิ่น

ราชการบริหารส่วนท้องถิ่นนี้มีอยู่หลายรูปแบบ แต่เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับชาวชนบท
คือ

องค์การบริหารส่วนจังหวัด

สุขาภิบาล

องค์การบริหารส่วนจังหวัด

มีอยู่ทุกจังหวัด ปัจจุบัน 72 จังหวัด องค์การบริหารส่วนจังหวัดแยกงานออกเป็น
2 ฝ่าย คือ

- ฝ่ายบริหาร มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นหัวหน้ารับผิดชอบ มีปลัดจังหวัดทำหน้าที่
เป็นปลัดองค์การ ๔ เป็นผู้ช่วย

- ฝ่ายนิติบัญญัติ มีสภาจังหวัด ซึ่งมีสมาชิกจังหวัดมาจากการเลือกตั้งของประชาชน
ในแต่ละอำเภอเข้ามาทำหน้าที่คอยควบคุมมาบริหารระดับจังหวัด

องค์การบริหารส่วนจังหวัด โดยจุดประสงค์ในการจัดตั้งก็เพื่อให้ประชาชนในจังหวัด
ได้มีส่วนรับผิดชอบและควบคุมการดำเนินงานด้านบริการสาธารณะต่าง ๆ ในท้องถิ่นของตน
แต่ในทางปฏิบัติแล้วประชาชนควบคุมได้น้อยมาก เพราะผู้ว่าราชการจังหวัดซึ่งเป็นนายกองค์
การบริหารส่วนจังหวัดมาจากการแต่งตั้งของส่วนกลาง มิใช่มาจากการเลือกตั้งของราษฎร
ในท้องถิ่น จะหวังพึ่งผู้แทนซึ่งไปทำหน้าที่ในสภาจังหวัดก็ส่วนมากเป็นเพียงสภาตราขายง คอย
รับทราบงานที่ผู้ว่าราชการจังหวัดปฏิบัติไปแล้วเท่านั้น....องค์การบริหารส่วนจังหวัดถ้าจะให้
การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพแล้วก็ควรจะมีอิสระในการ

- มีบุคลากรเป็นของตนเอง
- มีอำนาจจัดเก็บภาษีได้มากขึ้น
- ปราศจากการควบคุมจากทางจังหวัด
- มีอิสระในการดำเนินงาน

สุขาภิบาล

สุขาภิบาลเป็นหน่วยการปกครองท้องถิ่นที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชนในชนบทมากที่สุด
แต่ไม่มีอิสระในการดำเนินงานมากที่สุดเช่นกัน ทั้งนี้เพราะอยู่ภายใต้การควบคุมของอำเภอ
โดยนายอำเภอเป็นประธานสุขาภิบาล ปลัดอำเภอเป็นปลัดสุขาภิบาล นอกนั้นก็มีการ และ
ตัวแทนที่ราษฎรเลือกอีก 4 คน เป็นกรรมการ วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งสุขาภิบาลในสมัย
รัชกาลที่ 5 นั้นก็เพื่อให้ประชาชนช่วยกันรักษาความสะอาด มาในสมัยปัจจุบันนี้วัตถุประสงค์

ได้เพิ่มขึ้นหลายประการไม่ว่าจะมีวัตถุประสงค์อย่างสวยงามเพียงใด หากทางราชการไม่จริงใจที่จะให้ประชาชนมีการปกครองตนเองแล้ว การเมืองในระดับชนบทก็เป็นเพียงการทดลองเท่านั้นเอง

นอกจากองค์การบริหารส่วนจังหวัด สุขาภิบาลแล้ว ในหมู่ชาวชนบทยังมีกลุ่มต่าง ๆ มากมายซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มผลประโยชน์หรือกลุ่มผลักดัน เป็นต้นว่า กลุ่มเกษตรกร สมาคมชลประทานราษฎร สมาคมผู้ใช้น้ำชลประทาน กลุ่มผู้เลี้ยงไก่ กลุ่มผู้เลี้ยงโค สมาคมผู้บ่มใบยาสูบ คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน (กพม.) คณะกรรมการสภาตำบล (กสต.) กลุ่มเยาวชน กลุ่มยุวเกษตรกร กลุ่มสตรี คณะกรรมการศึกษา คณะกรรมการวัด คณะกรรมการพัฒนาอนามัยหมู่บ้าน ฯลฯ กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ถือว่าเป็นกลุ่มกิจกรรมที่ฝึก - ประชาธิปไตยขั้นพื้นฐานในชนบท

๑. สถาบันอนามัยในชนบท

การมีสุขภาพดี นับเป็นยอดปรารถนาของทุกคนในชนบทนั้น แม้จะมีอากาศสดชื่นบริสุทธิ์ สิ่งแวดล้อมไม่เป็นพิษเท่าในเมือง แต่ชาวชนบทก็ยังมีปัญหาทางด้านสุขภาพ อนามัยอยู่มาก เพราะความด้อยการศึกษา ทำให้บริโภคอาหารที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อร่างกาย กินอาหารดิบ ๆ ไม่รู้จักถนอมอาหาร จำนวนคนเกิดมีมาก จำนวนคนตายสูง น้ำดื่มน้ำใช้ไม่สะอาด ปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยในชนบทมีมากมาย

เนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศด้อยพัฒนา คนส่วนใหญ่อยู่ในชนบท.....การเอาใจใส่ดูแลให้บริการทางด้านสุขภาพอนามัยของชาวชนบทก็ด้อยตามไปด้วย ดังเราจะเห็นจากสถิติแหล่งบริการสุขภาพ ซึ่ง ดร.บรรพต วีระสัย ได้รวบรวมไว้ ดังนี้

โรงพยาบาลทั่วไปของรัฐทั้งส่วนกลางและภูมิภาค	88 แห่ง
สถานีอนามัยชั้นหนึ่ง	12 แห่ง
สถานีอนามัยชั้นสอง	2,237 แห่ง
สำนักงานผดุงครรภ์	1,563 แห่ง
ศูนย์โภชนาเด็ก	127 แห่ง
ร้านขายยาแผนปัจจุบันแผนโบราณประจำหมู่บ้าน	
หมอดำแย หมอไม่มีใบประกอบศิลป์	13,433
แพทย์ปริญญาทั่วประเทศ	6,274 คน
อยู่ในกรุงเทพ ฯ	2,752 คน
ต่างจังหวัด	1,834 คน

เฉลี่ยแล้วกรุงเทพ ฯ ประชากร 1,453 คน ต่อแพทย์ 1 คน

เฉลี่ยต่างจังหวัดประชากร 19,083 คน ต่อแพทย์ 1 คน

(ที่มา บรรพต. 2520 หน้า 243-244)

เป็นที่น่ายินดีว่าปัจจุบันนี้กระทรวงสาธารณสุขได้สังเกตเห็นความทุกข์ยากและความเจ็บไข้ของประชาชนในชนบทและได้ให้ความสำคัญต่อการป้องกันโรคมก ด้วยการระดม ขุมพลังจากชาวบ้านให้มาทำหน้าที่ผู้สื่อข่าวสาธารณสุข (ผสส.) และอาสาสมัครสาธารณสุข ประจำหมู่บ้าน (อสม.) ให้มาทำหน้าที่ให้คำแนะนำเผยแพร่ความรู้และชักชวนประชาชนในเรื่อง ต่าง ๆ เกี่ยวกับการใช้บริการสาธารณสุขของรัฐ การใช้ยาสามัญประจำบ้านและยาอื่น ๆ การใช้ยาแผนโบราณ การให้ภูมิคุ้มกันโรค การสุขภาพภิบาลเกี่ยวกับน้ำดื่ม น้ำใช้ การสร้างส้วม การกำจัดขยะ การกำจัดน้ำทิ้ง การควบคุมยุง แมลงวัน และแมลงสาบ การควบคุมหนู อาหาร เป็นพิษ อาหารสกปรก และการปรับปรุงบ้านเรือน การรักษาอนามัยร่างกาย การบริโภค อาหาร การวางแผนครอบครัว การอนามัยแม่และเด็ก การเกษตร.....(กระทรวงสาธารณสุข 2521 หน้า 1-5)

การให้บริการทางด้านสุขภาพอนามัยแก่ชาวชนบทนั้น เราหันมาเน้นทางด้านป้องกัน โรคมกกว่าและดีกว่าจะไปทุ่มทางด้านรักษาโรค นับเป็นการเริ่มต้นที่ถูกทางแล้ว ปัญหา ที่เราจะต้องพิจารณาหาทางแก้กันก็คือ “ค่านิยม” ของชาวบ้าน ที่ยังนิยม “พบหมอ” หรือ “ปรึกษาแพทย์ปริญญา” เพราะเราได้ปลูกฝังค่านิยมในการ “รักษา” ให้เด่นและนิยมมากกว่า “การป้องกัน” มาเป็นเวลานานแล้ว

ชนบทมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างไรบ้าง?

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงทุกทางไม่ว่าจะเป็นทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ เมื่อเทียบกับระยะเวลาหนึ่งกับอีกเวลาหนึ่ง สังคมชนบทไม่ใช่สังคมที่โดดเดี่ยว แต่มีการติดต่อสัมพันธ์กับสังคมภายนอกอยู่เสมอ ดังนั้น สังคมชนบทจึงมีการเปลี่ยนแปลง....

สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงในสังคมชนบทนั้นมีอยู่มากมาย

ก. - สาเหตุจากภายในสังคมชนบทเอง เช่น

- การเกิด
- การตาย
- การย้ายถิ่น

- การแปรปรวนของธรรมชาติ
- ผู้ร้าย หรือการสู้รบ
- การประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่

ฯลฯ

ข. - สาเหตุจากภายนอกสังคมชนบท

- การผสมผสานทางวัฒนธรรม
- การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม
- การคมนาคมติดต่อสื่อสาร
- การเลียนแบบ
- การพัฒนา

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในชนบทมีมากมายหลายรูป

- มีการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต การบริโภค ระบบตลาด
- มีองค์กรทางการเมืองเกิดขึ้นมากมายหลายกลุ่ม เช่น คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน คณะกรรมการพัฒนาตำบล คณะกรรมการสภาตำบล ฯลฯ
- ประชาชนมีการศึกษาเพิ่มขึ้น มีแนวความคิดเปลี่ยนไป
- รู้จักนำเอาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์
- รู้จักทำงานร่วมกัน เคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น
- รู้จักปรับปรุงเปลี่ยนแปลงประเพณีให้เหมาะสม
- รู้จักการบำรุงรักษาสุขภาพอนามัย รู้จักใช้ส้วม รู้จักใช้บริการทางการแพทย์แผนปัจจุบัน
- รู้จักวางแผนครอบครัว
- มีถนนหนทาง มีน้ำชลประทานเพื่อการเกษตร

ฯลฯ

หน่วยงานพัฒนาทั้งหลายนำความเปลี่ยนแปลงไปสู่ชนบทในรูปของ พัฒนา นี้ส่วนใหญ่เป็นหน่วยงานของรัฐเช่นว่า กรมการพัฒนาชุมชน (พช.) สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ (นพค.) กรมการปกครอง กรมทางหลวง กรมชลประทาน กรมพัฒนาที่ดิน กรมส่งเสริมการเกษตร กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมอนามัย สำนักปฏิรูปที่ดิน เพื่อเกษตรกรรม ฯลฯ นอกจากนี้ก็ยังมีหน่วยงานของเอกชนหลายหน่วย เช่น บริษัทเชลล์แห่งประเทศไทย

ประเทศไทย จำกัด ดำเนินงานพัฒนาที่ ต.สารภี อ.ไชยชัย นครราชสีมา มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย สมาคมวางแผนครอบครัวและพัฒนาประชากร ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งหน่วยงานเหล่านี้ถือว่าเป็นตัวนำในการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) ต่างก็นำความคิด ทัศนคติ ค่านิยม เทคโนโลยี และวัฒนธรรมต่าง ๆ เข้าสู่ชนบทของไทย ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตชนบทเป็นอย่างมากทีเดียว

แม้ว่าประเทศไทยจะได้มีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจไปมากมายเมื่อเปรียบเทียบกับอดีตที่ผ่านมาก็ตาม แต่เกษตรกรซึ่งอยู่ในชนบทอันเป็นส่วนใหญ่ของประเทศ รายได้และความเป็นอยู่ของเกษตรกรก็ยังต่ำอยู่นั่นเอง เมื่อเปรียบเทียบกับในเมืองปัญหาการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม การที่ประชากรของประเทศมีอัตราการเพิ่มสูงทำให้เกษตรกรในชนบทมีปัญหาเรื่องที่ดินทำมาหากินมากขึ้น ทั้งนี้เพราะจำนวนครอบครัวเกษตรกรเพิ่มขึ้นทุกปี จากการศึกษาของจำนวนครัวเรือนเกษตรกรในชนบท พ.ศ. 2513-2518 ของกองวางแผนกำลังคนสภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ รายงานว่า

พ.ศ. 2503 มีครอบครัวเกษตรกร 3.69 ล้านครอบครัว

พ.ศ. 2513 มีครอบครัวเกษตรกร 4.37 ล้านครอบครัว เพิ่มขึ้น .677 ล้านครอบครัว

พ.ศ. 2518 มีครอบครัวเกษตรกร 5.06 ล้านครอบครัว เพิ่มขึ้น .685 ล้านครอบครัว

พ.ศ. 2528 มีครอบครัวเกษตรกร 6.77 ล้านครอบครัว เพิ่มขึ้น 1.71 ล้านครอบครัว

เมื่อมีครอบครัวทำการเกษตรมากขึ้นปัญหาหรือการเปลี่ยนแปลงที่จะตามมาก็คือ

- การบุกรุกทำลายป่ามีมากขึ้น
- ผู้เช่าจะมีมากขึ้น
- ที่ดินที่ใช้ทำการเกษตรจะค่อย ๆ หมดไป
- ค่าใช้จ่ายในการทำถนนหนทาง และชลประทานสูง
- ที่ทำนาที่ให้ผลผลิตดีหายากขึ้น
- พื้นที่ทำกินถูกแบ่งเล็กลงทุกที

- ชาวนาเป็นหนี้รายวันมากขึ้น ที่ดินหลุดเป็นของนายทุน สิ่งเหล่านี้จะค่อย ๆ เป็นเงื่อนไขที่กระชับปมแห่งความขัดแย้งในสังคมให้เข้าสู่ความรุนแรงยิ่งขึ้น เราจะแก้ไขปัญหานี้อย่างไร? ทางออกที่สังคมไทยเราเคยทำกันมาแล้วคือการปฏิรูปที่ดิน แต่ก็เป็นที่ทางสายตันที่กลุ่มนายทุนเจ้าของที่ดินผู้มีสิทธิ์มีเสียงในการออกกฎหมาย ไม่จริงจังกับการแก้ปัญหาโดยวิธีนี้เพราะยังมีความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนอยู่มาก

สังคมชนบทกำลังรอผู้ที่เสียสละจริงใจและจริงจังในการแก้ปัญหาของมวลชนส่วนใหญ่อยู่ เราจึงมาช่วยกันพิจารณาหาทางช่วยกันต่อไปเถอะ

เอกสารอ้างอิง

1. กรรณิการ์ อักษรกุล 2520 *สังคมวิทยา นคร กรุงเทพฯ ๗ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง*
2. กระทรวงสาธารณสุข 2521 *แนวทางดำเนินงานผู้สื่อข่าวสาธารณสุข (มสส.) และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) พ.ศ. 2520-2524 กรุงเทพฯ ๗ โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย*
3. จารุบุตร เรืองสุวรรณ 2521 *“จิตสืบสองคลองสิบสี่” ใน มรดกอีสาน วิทยาลัยครูมหาสารคาม*
4. เขิดชาย เหล่าหล้า 2519 *สังคมวิทยา นบท กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แพรวพิทยาอินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด*
5. ณรงค์ ศรีสวัสดิ์ 2515 *สังคมวิทยา นบท กรุงเทพฯ ๗ โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี*
6. ณรงค์ ศรีสวัสดิ์ 2521 *คำประมวลคำบรรยายสังคมวิทยา นบท ชั้นสูง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (โรเนียวเย็บเล่ม)*
7. นิพนธ์ คันธเสวี 2501 *สังคมวิทยาเบื้องต้น กรุงเทพฯ โรงพิมพ์ประยูรวงศ์*
8. บรรพต วีระสัย 2520 *สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา กรุงเทพฯ ๗ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง*
9. พิชญ์ สมพอง 2522 *สังคมชาวบ้านนา กรุงเทพฯ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง*
10. พิระสิทธิ์ คำนวนศิลป์ 2520 *รายงานการวิจัยความสัมพันธ์ระหว่างวงจรครอบครัวกับภาวะการเจริญพันธ์ในประเทศไทย สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์*
11. ไพฑูรย์ เครือแก้ว 2515 *ลักษณะสังคม ไทย : นครหลวง ๗ โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง-จงเจริญ*
12. ไพบุลย์ ช่างเรียน 2516 *สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา กรุงเทพฯ บริษัทมดุงวิทยา จำกัด*

13. วิลเลียม เคลาสเนอร์ 2511 "พุทธศาสนาตามแบบชาวบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในสังคมวิทยาหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สุเทพ สุนทร-เกสัช (แปล) สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ความยากจนของเกษตรกรและแนวทางแก้ไข กรุงเทพฯ โรงพิมพ์ร่วมมิตรไทย
14. สมนึก ศรีปลั่ง 2519 มีเงินก็นับว่าน้อมมีทองกับนับว่าพี่ กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์ บรรณกิจ
15. สนิท สมัครการ 2519 "การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการย้ายถิ่นที่อยู่ในประเทศไทย พ.ศ. 2503-2513" ในวารสารพัฒนบริหารศาสตร์ ปีที่ 6 ฉบับที่ 3
16. สุวัลลีย์ เปี่ยมปิติ 2519 "พุทธศาสนาชาวบ้าน" ในวารสารสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่ 13 ฉบับที่ 3 กรกฎาคม มุขยภัยกับสังคม: สังคมและวัฒนธรรมไทย นครหลวง ฯ โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ
17. อมรา พงศาพิชญ์ 2519
18. อานนท์ อาภาภิรม 2515
19. Bertrand, Alvin, L. *Rural Sociology* McGraw-Hill Book Company
20. Goode, William J. 1966 *The Dynamics of Modern Society*. New York : Atherton Press.
21. Horton, Paul B. Hunt, 1972 *Sociology* Mc Graw-Hill Kogakusha Ltd. Chester L.
22. Malassis, Louis. 1976 *The Rural World Education and Development*. Paris : The UNESCO Press.
23. Nelson, Lowry. 1955 *Rural Sociology*. New York : Americal Book Company.
24. Sander, Irwin T. 1977 *Rural Society*. New Jersey Prentice-Hill, Ine, Englewood Cliffs.
25. Shanin, Teodor. 1971 *Peasants and Peasant Societies*. Penguin Book Ltd.